

6D020300 – «Тарих» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD)

дәрежесін алу үшін дайындаған Акынова Айгерим
Пернебековнаның «Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі
Византия империясының ішкі және сыртқы саясаты (IV-VII ғғ.)» атты
тақырыпта дайындалған диссертациялық жұмысына ресми
рецензенттің

ПІКІРІ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі, оның жалпы ғылыми және мемлекеттік бағдарламалармен (практиканың және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Диссертанттың «Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саясаты (IV-VII ғғ.)» атты зерттеу тақырыбы әлем тарихы үшін де, отан тарихы үшін өзекті де маңызы зор болып отыр. Олай болу себебі, IV-XIII ғасырлар аралығындағы кезеңде Оңтүстік-Батыс Еуропада ортағасырлық қатынастардың қалыптасуының алғашқы кезеңдері жүзеге асты. Аталған кезеңде герман және роман әлемінің синтезі жағдайында жаңа қоғамдық қатынастар дамыды. Этникалық үрдістер мен саяси байланыстар кеңейіп, мәдени және қоғамдық өмір гүлденді, сондай-ақ Еуразиялық континентте әлеуметтік-мәдени қатынастар интеграциясы дамыды. Орта ғасырлардың ерте кезеңінде қоғамдық қатынастардың пайда болуы мен дамуы барлық Еуропалық аумақты қамтыған кезде, оның жекелеген аймақтары арасындағы этникалық байланыстары, институттары қалыптасып және нығайып бұл айырмашылықтар уақыт өте келе жойыла бастады. Антикалық дәуір мен ортағасырлар кезеңі шектескен тұстан бастап, Еуропаны мекендеген халықтар мен тайпалар жалпыеуропалық, Еуразиялық сахнаға жекелеген күштер ретінде шыға бастады. Өркениеттің көкжиегі кеңейіп, тұрғындардың саны өсті, мемлекеттік құрылымдар пайда болып, олардың арасындағы байланыс көпқырлы сипатқа ие болды. Көшпелі халықтардың Еуропаға келіп, Батыс және Шығыс Рим империяларымен байланыстар орнатуына қатысты кейбір ғылыми тұжырымдар сан алуан болып отыр. Сондай-ақ, ең маңыздысы, осындай аса ұзаққа созылған үдерістің орын алуына септігін тигізген далалық халықтар мен тайпалардың сыртқы саяси әрекеттері шетелдік тарихнамада біржақты басқыншылық қимылдармен сипатталып, ол өзінің шешімін толық таппай отырған ғылыми мәселелердің қатарынан орын алады.

Келесі кезекте, зерттеу тақырыбының негізін құрап отырған Халықтардың Ұлы қоныс аудару дәуіріндегі Византия империясының тарихы өз алдына үлкен бір ғылыми мәселені құрайды. Бұл кезеңде Византия империясы Еуразия құрлығында аса ірі, қуатты және өркениеті дамыған

мемлекет болды. Империяның саяси, әлеуметтік және экономикалық ахуалы өзге мемлекеттерге үлгі боларлықтай дәрежеде болды.

Халықтардың Ұлы қоныс аудару дәуірінде Византия империясының көрші мемлекеттермен орын алған саяси байланыстары мен сауда қатынастары өз алдына жеке тарихты құрап, оның даму жолын зерттеудің өзі бір саланы құрайды. Империяның сыртқы саяси тарихына талдау жасау зерттеу тақырыбындағы маңызды ғылыми мәселелердің бірі болып табылады. Шетелдік тарихнамада көптеп қолға алынған еңбектерде Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезіндегі Шығыс Рим империясының сыртқы саяси тарихы, оның Шығыс Еуропа халықтарымен сондай-ақ қоныс аудару кезінде Батысқа жылжыған жаңа тайпалармен қарым-қатынастары, Еуропадағы өзінің саяси бақталастарымен жүргізген байланыстары мен олармен ара-тұра орын алған соғыс тарихы толықтай ғылыми талдаудан өтті деп топшылау қиын. Мұның себептері, кейбір еуроцентристік ұстанымдағы батыс ғалымдары және таптық көзқарастағы кеңестік ғалымдар тарапынан көбінесе Шығыс Рим империясының өзімен іргелес жатқан мемлекеттермен, тайпалық одақтармен арадағы жүргізілген саяси үдерістерді көбінесе геосаяси тұрғыда орын алғаны көрсетілді. Соның негізінде Ұлы қоныс аудару дәуірінде тек Византияның ғана емес, сонымен бірге онымен көршілес варвар тайпаларының да саяси әрекеттеріне байланысты ғылыми тұжырымдар сан түрлі қырынан көрсетілді. Әр түрлі бағыттағы ғылыми тұжырымдар тақырыптың өзектілігін арттыра түсті.

Докторант А.П. Акынованың диссертациялық зерттеу жұмысында Халықтардың Ұлы қоныс аудару дәуірінде Византия империясының ішкі және сыртқы саяси тарихына қатысты туындаған ғылыми мәселелері, Еуразия даласында IV-VII ғасырлардағы Халықтардың Ұлы Қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саяси тарихы мәселелерін жан-жақты және тереңінен зерттеп, көрсету, тақырыптың тарихнамалық, теориялық әдіснамалық мәселелеріне баса назар аударып, ғылыми талдау жүргізуі диссертациялық жұмыстың ғылыми маңыздылығын көрсетеді. Диссертанттың зерттеу тақырыбының өзектілігі мен оның жалпы ғылыми жаңалықтары кейінгі осы тақырыпқа қатысты зерттеулерге арқау болары анық.

2. Диссертацияларға қойылатын (Ғылыми дәрежелер беру Ерелерінің 2, 5, 6 тармағына және ғылыми қызметкерлердің тиісті мамандықтардың төлқұжаттарында) талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

Диссертант А.П.Ақынова өзінің зерттеу жұмысында төмендегідей ғылыми нәтижелерге қол жеткізген:

Бірінші нәтиже. Халықтардың Ұлы Қоныс аудару дәуірінің Византия империясы үшін саяси маңыздылығы ашылған.

Екінші нәтиже. Еуразиядағы Халықтардың Ұлы Қоныс аудару үдерісінің Византия империясының саяси-экономикалық жағдайына оң және теріс факторларына жаңа зерттеулер нәтижесінде талдау жасалған.

Үшінші нәтиже. IV-VII ғасырлардағы Византия империясының мемлекеттік басқару мен саяси құрылымдар тарихы зерттелген.

Төртінші нәтиже. Қоныс аудару кезеңіндегі империяның экономикалық ахуалы мен әлеуметтік даму деңгейін көрсетілген.

3. Докторанттың диссертацияда тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделу және шынайылық дәрежесі.

Диссертанттың келтірген нәтижелері, тұжырымдары мен қорытындылары нақты латын деректері, сондай-ақ басқа да мәліметтер арқылы дәйектелген.

Бірінші нәтижені негіздеу барысында Византияның атакты императоры, реформатор I Юстиниан тұсындағы империяның ішкі және сыртқы саяси тарихы зерделенген;

Екінші нәтиже. Халықтардың ұлы қоныс аудару кезеңінде Византия императорларының Батыс Ғұн империясының билеушілерімен байланыстары айқындалған;

Үшінші нәтиже. Византия империясы мен Авар қағанаты байланыстарының тарихына жаңаша ғылыми талдау жасалынған;

Төртінші нәтиже. Византия және Парсы империялары арасындағы саяси байланыстар мен уақыт ағымына қарай туындаған сауда-экономикалық шиеленістерге жаңаша ғылыми баға берілген.

4. Докторанттың диссертациясында тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтижесі (қағидасы) қорытындысының жаңалық дәрежесі.

Отандық және шетелдік тарихында диссертациялық деңгейде «Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саясаты (IV-VII ғғ.)» тақырыбы алғаш рет зерттеу нысаны ретінде алынып отыр. Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саясатын мәнін ашатын тың зерттеулерді және отандық тарих ғылымында ғылыми айналымға қосылмаған шетелдік тарихнамалық дерек көздерін пайдалану негізінде жаңа ой-тұжырымдар жасалған. Осыған байланысты диссертацияда кол жеткізілген нәтижелер:

Бірінші нәтиже жаңа. Халықтардың ұлы қоныс аудару дәуірінің Византияның ішкі өмірінде түрлі әлеуметтік-саяси мәселелердің туындауы мен оның жаңа себептері анықталды. Халық пен биліктің және қоғам мен мемлекеттік аппараттың арасында туындаған түрлі саяси алауыздықтар мен оның саяси салдары айқындалған.

Екінші нәтиже жаңа. Антикалық авторлардың еңбектеріне сүйене отырып, Халықтардың Ұлы қоныс аудару дәуіріндегі Византияның сыртқы саясаты мен оның жаңа бағыттары ашылды. Империяның халықаралық қатынастардағы беделіне тарихи-саяси сипаттама беріліп, оның сыртқы саясаттағы «қартасы» жасалған.

Үшінші нәтиже жаңа. Халықтардың Ұлы қоныс аудару дәуірінде осы көшті бастаған ғұндардың Византия империясымен саяси байланыстарының жаңа бағыттары көрсетілді. Византиялық елшілер мен тарихшылардың

жазбаларына талдау жасаудың нәтижесінде римдік билеушілердің ғұндармен саяси байланыстарына және соғыс факторлары жаңа қырынан ашылған.

5. Алынған нәтижелердің ішкі бірлігінің бағалануы.

Ақынова Айгерим Пернебековнаның «Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саясаты (IV-VII ғғ.)» атты тақырыптағы диссертациялық жұмысы дербес орындалған ғылыми еңбек болып табылады. Жұмыстың мақсаты мен міндеттері дұрыс айқындалып, жүйелі түрде тиянақты шешім тапқан. Ізденушінің қол жеткізген ғылыми нәтижелері мен тұжырымдары тақырыпты жоғары деңгейде ашуға мүмкіндік берген. Зерттеу жұмысы логикалық және мазмұндық тұрғыдан үйлесім тапқан және ішкі бірлігі өте жоғары, толық аяқталған іргелі зерттеу жұмысы болып табылады.

6. Докторанттың алған нәтижелерінің тиісті өзекті мәселені, теориялық немесе қолданбалы міндетті шешуге бағытталуы.

Диссертация жұмысы әлемдік тарихта және отандық тарихта, атап айтқанда ортағасырлық қоғамдық қатынастар мен интеграция мәселелерін талдауда мол үлес қосатын еңбек. Жұмыстың мазмұны, тұжырымдары дүние жүзі тарихына, Еуразия тарихына байланысты еңбектер жазуда, орта ғасырлар кезеңіне арналған оқулық пен оқу құралдарын дайындауда қолданыс таба алады. Сонымен бірге жоғарғы оқу орындарында, колледждерде, мектептерде «Әлем тарихы», «Ерте дүние тарихы», «Орта ғасырлар тарихы», «Деректану және тарихнама» саласы бойынша дәрістер оқуда, арнайы курстар мен семинар сабақтарын жүргізуде пайдалануға болады.

7. Диссертациялық жұмыстың ғылыми нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындысының жариялануына растама.

Диссертацияда көрсетілгендей, зерттеудің негізгі ғылыми тұжырымдары мен қорытындылары республикалық және шетелдік ғылыми басылымдарда 11 мақаласы жарияланған. Оның ішінде, ҚР БҒМ Білім және Ғылым саласындағы бақылау комитеті тарапынан бекітілген отандық журналдарда 4 мақала жарыққа шыққан. Сондай-ақ халықаралық және республикалық ғылыми конференциялардың жинақтарында 5 ғылыми баяндамасы, «Scopus» халықаралық деректемелер базасының құрамындағы журналдарда 2 мақала жарияланған.

8. Диссертация мазмұнындағы және рәсімдеуіндегі кемшіліктер.

Жалпы алғанда, диссертациялық жұмыстың аталған ғылыми құндылығымен бірге төмендегідей ескертпелер мен ұсыныстар бар:

Біріншіден, жұмыстың ғылыми өңделуі барысында кейбір техникалық кемшіліктер кездеседі.

Екіншіден зерттеу жұмысында негізгі назарды мәдени ықпалдастық мәселесіне көбірек аударса диссертацияның құндылығы арта түсер еді.

Дегенмен, бұл айтылған сын ескертулер мен ұсыныстар диссертациялық жұмыстың ғылыми құндылығына нұқсан келтірмейді.

9. Диссертацияның «Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің» талаптарына сәйкестігі.

Диссертацияның мазмұны тақырыптың мәнін толығымен ашады, зерттеудің мақсаты мен міндеттері орындалған, қорғауға ұсынылған кағидалар, ғылыми жаңалықтар мен нәтижелер өзара сабақтастық пен логикалық байланысы сақтаған. Диссертациялық жұмыстың мазмұны концептуалдық тұрғыда тұтастығымен ерекшеленеді.

Диссертацияда ғылыми пікір бере отырып, зерттеу барысында қол жеткізілген теориялық және тәжірибелік маңызды нәтижелер, ғылыми жаңалықтар мен ұсыныстар ғылым және білім саласында кеңінен қолданыс табады деп есептеймін. Зерттеу жұмысы бойынша жоғарыда аталған ғылыми нәтижелерді талдай отырып, докторант Ақынова Айгерим Пернебековнаның «Халықтардың Ұлы қоныс аудару кезеңіндегі Византия империясының ішкі және сыртқы саясаты (IV-VII ғғ.)» тақырыбындағы диссертациясын ҚР БЖҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің «Ғылыми дәрежелер беру ережелері» талаптарын қанағаттандыратын, диссертацияларға қойылатын талаптарға сай келетіндіктен тарих мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп санаймын.

Ресми рецензент:

**Т.К. Жүргенов атындағы
Қазак Ұлттық
Өнер Академиясының
аға оқытушысы, PhD**

А. А. Нурмухамбетов

